

Muğla İli'ndeki Belediye Örgütlü Yerleşmelerde Fonksiyonel Değişimler (1985-2000 Dönemi)

Functional transformations (changes) in the municipal settlements of the province of Muğla (1985-2000 Period)

Mustafa Ertürk*, İbrahim Güner

Muğla Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, İlköğretim Bölümü, Sosyal Bilgiler Eğitimi Anabilim Dalı, Muğla.

Öz: Bu çalışmada, 1985-2000 döneminde Muğla İli'ndeki belediye örgütlü yerleşmelerin fonksiyonel özelliklerinde yaşanan değişimler incelenmiştir. 2000 yılı itibariyle ilde 61 adet belediye örgütlü yerleşme mevcut olup bunların 1'i il merkezinden, 11'i ilçe merkezlerinden, 49'u da belde yerleşmelerinden oluşmaktaydı. İldeki belde sayısında özellikle 1990-2000 döneminde çok hızlı bir artışın olduğu gözlenmektedir. Bunun nedeni, 1970'li yıllardan itibaren giderek il kıyılarının turizme açılmış olmasıdır. Dolayısıyla, il kıyılarındaki belediye örgütlü yerleşmeler çok büyük ölçüde turizm olgusuna dayanarak gelişme göstermişlerdir. Bunların çoğunun hâkim fonksiyonunda en büyük pay hizmetler, özellikle de ticaret hizmetlerine ait bulunmaktadır. İlin iç kesimlerdeki il ve ilçe merkezi olan belediye örgütlü yerleşmelerin hâkim fonksiyonu da, Kavaklıdere hariç, yine hizmetler kesimi olmakla birlikte bunlarda faal nüfusta en büyük payın toplum hizmetlerinde çalışanlara ait olduğu dikkati çekmektedir. Beldelerde ise hâkim fonksiyon olarak, ilin iç kesimlerdeki beldelerde tarımın; kıyı kesimindeki beldelerin önemli bir bölümünde hizmetlerin ön plana çıktığı görülmektedir.

Anahtar Kelimeler: Belediye örgütlü yerleşme, şehirselleşme, belde, hizmet merkezi, turistik merkez, Muğla İli.

Abstract: In this study the transformations or changes that were experienced in the settlements with municipal organizations in the province of Muğla in the period of 1985-2000 have been investigated. In year 2000 there were 61 municipal settlements, one of which was city center, 11 centers and 49 country municipal settlements. It was observed that there was a sharp increase in the number of the country municipal settlements in Muğla in the period of 1990-2000. It is due to the fact that the coastal areas were opened to the service of tourism from the 1970s onward. The country municipal settlements mostly were developed as a result of the tourism advancement along the coastal areas. Major part of the prevailing functions of these municipal country settlements is composed of service and trade businesses. From the coastal areas are hinterland municipal settlements such as city and towns where the dominant functions are based on social services and white-collar sector except for Kavaklıdere town. It is obvious that great share goes to service business in this area when the working population is considered. In the country municipal settlements agricultural sector comes to the fore as the prevalent functions and service businesses in coastal municipal settlements.

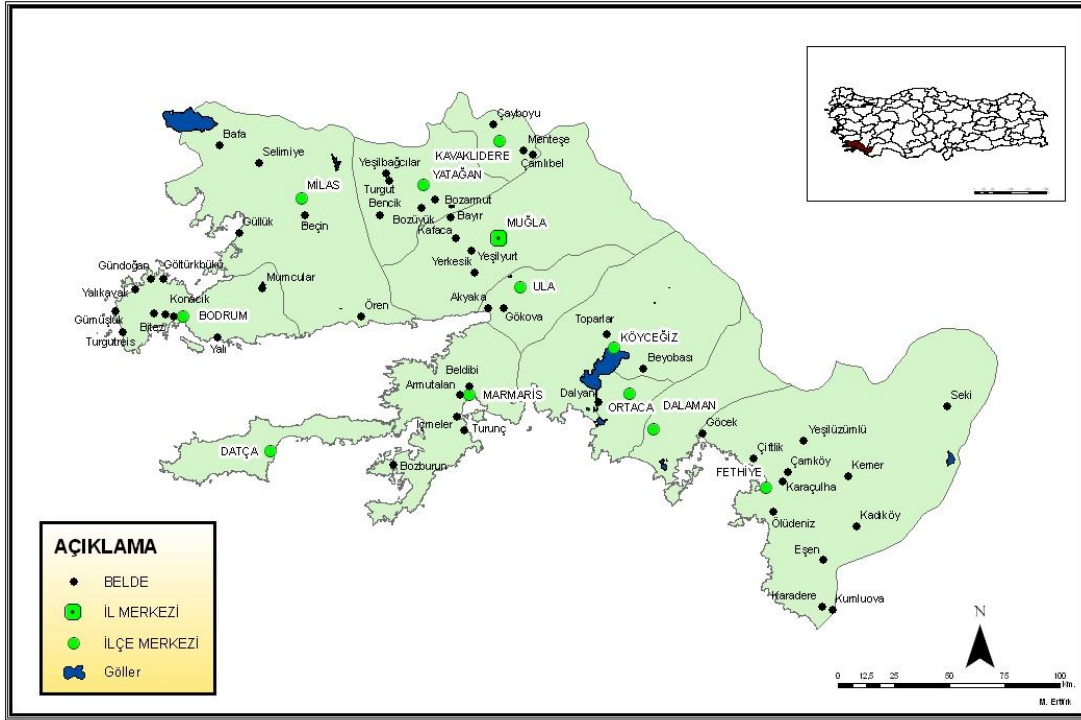
Key words: Municipal settlements, urban functions, country towns, service center, tourism, Muğla Province.

1. Muğla İli'nin Konumu ve Başlıca Coğrafi Özellikleri

Muğla, Ege ve Akdeniz bölgeleri arasında, Güneybatı Anadolu'da yer alır (Şekil 1). İlin Merkez ilçe dahil 12 ilçesinden 7'si (Merkez İlçe, Bodrum, Datça, Kavaklıdere, Marmaris, Milas, Yatağan) Ege Bölgesi'nde; Fethiye, Ortaca, Dalaman ve Köyceğiz ise Akdeniz Bölgesi'nde bulunmaktadır. Batısı ve güneyi denizlerle çevrili olan il, kuzeyde Aydın, kuzeydoğuda Denizli, doğuda da Antalya illeri ile komşudur. 13.338 km²'lik il topraklarında 2007 yılı itibariyle 765.956

* İletişim yazarı: M. Ertürk; e-posta: merturk@mu.edu.tr

nüfus yaşıyor ve bu nüfusun 310.527'si (% 43.4'sı) il merkezi ile ilçe merkezlerinde, 455.429'u (% 56.6'sı) ise köylerde oturan nüfustan oluşuyordu.

Şekil 1. Muğla İli'nin Lokasyon Haritası.

İl topraklarının büyük bölümü, Toros kıvrım sistemi ile Batı Anadolu kıvrım sisteminin iç içe girdiği Mentеше yöresi diye anılan engebeli alandır. İli alanının % 77'si sarp ve dağlık kesimlerden oluşmaktadır. Dağlar genellikle kıyıya koşut ve düzenli sıralar oluşturur. Denize yakın kesimlerde, tek tek yükseltilere de rastlanır.

Platolar, il alanının % 12.3'ünü kaplamaktadır. Muğla'nın en önemli platoları Doğu ve Batı Mentеше dağlarının eteklerinde sıralanır ve genellikle Mentеше platoları adıyla anılır. Boncuk ve Akdağlar'ın Eşen Havzası'na uzanan eteklerinde de önemli platolar vardır. Bunlar Seki Yaylası adıyla anılır.

Batı Anadolu ve Güney Anadolu yer şekillerinin iç içe geçtiği bir bölge olduğundan, yer yer kalkerli yapının yaygınlığı nedeniyle, il alanında önemli vadiler oluşmuştur. Bu vadiler, genellikle, yükseklerde dar ve dik, alçak kesimlerde geniştir. Bir bölümü ise denize dek dar ve diktir. Genişleyen vadi tabanlarında, ilin alüvyal topraklarla kaplı sınırlı tarım alanları uzanır. Bunların başlıcaları Dalaman Vadisi'ndeki Dalaman Ovası, Eşen Vadisi'ndeki Eşen Ovası, Dipsiz Çayı Vadisi'ndeki Yatağan Ovası, Sarıçay Vadisi'ndeki Milas Ovası'dır. İlde ayrıca, doğrudan denize açılan küçük vadiler ve iç kesimlerde her biri küçük havzalar oluşturan çöküntü alanlarına açılan vadiler vardır. Bu vadilerde ve çöküntü alanlarında, akarsularla taşınmış alüvyonlar birikmiş, böylece, ilin ikinci derecede önemli tarım alanları ortaya çıkmıştır. Bunların başlıcaları Gökova Körfezi'nin kuzey kıyılarında yer alan Ören Ovası, Bodrum yöresinde Bitez, Ortakent, Turgutreis, Yalıkavak ve Gündoğan ovalarıyla Karaova, Ula yöresinde Gökova ve Ula Ovası, Köyceğiz'de Kargın Ovası, Merkez ilçedeki Muğla, Yerkesik ve Yeşilyurt ovalarıdır. Ovalar, il alanının % 10.7 kadarını kaplarlar.

İldeki dağlık alanların yamaçları zengin ormanlarla kaplıdır. Muğla, Ege Bölgesi'nin, tarımsal üretim alanları görece en küçük (il alanının % 16'sı), buna karşılık orman bakımından en zengin ilidir.

Tarımsal üretim alanlarının sınırlılığına karşın, toprak yapısı ve iklim özellikleri nedeniyle, ilde tütün, pamuk, mısır, turunçgiller, zeytin, sebze gibi yüksek gelir getiren ürünler yetiştirilmektedir. Ancak tarımın il ekonomisindeki ağırlığı giderek azalmaktadır. Özellikle tütün ve pamuk gibi ürünler eski önemini kaybetmiştir. Buna karşılık, Milas'ta zeytincilik, Yatağan'da turfanda sebzeçilik,

Köyceğiz’de turunçgil tarımı, Fethiye, Ortaca ve Dalaman’da seracılık faaliyetleri oldukça önemlidir. İlin iç kesimlerindeki yörelerde tarım kesiminin önemi günümüzde de sürdüğünden, buraların nüfusu daha çok ovaların çevresinde toplanmıştır. Ayrıca, çok uzun girintili çıkıntılı kıyı şeridi olan (1124 km) ilde, çok sayıda doğal koy olması nedeniyle, bunların çevresindeki küçük düzlüklerde bulunan köy halkı için tarıma ek olarak denizcilikle ve deniz ürünleriyle geçinme olanağı doğmuştur. Turizm açısından doğal çekicilikler sunan koyların bu potansiyeli 1970’li yıllardan itibaren giderek değerlendirilmiş ve böylece, il kıyılarındaki yerleşmelerde tarım eski önemini kaybederek yerini turizm kesimine bırakmıştır. Gelişen turizm aktivitesi, koylar çevresindeki küçük düzlüklerin yoğun nüfus birikimine sahne olmasına yol açmıştır. Böylece, turizmin etkisiyle il kıyılarındaki yerleşmeler hızlı bir gelişme sürecine girmiş bulunmaktadır.

Dalaman’daki kâğıt fabrikası ilin imalat sanayisi alanındaki en büyük kuruluşudur. İl yeraltı kaynakları bakımından zengin olup mermer yatakları geniş yer tutar. Yatağan, Kavaklıdere ve Muğla Merkez İlçe’de çok sayıda mermer ocağı ve mermer atölyesi bulunmaktadır. Yatağan ve Yeniköy çevresindeki yataklardan çıkarılan linyitler buradaki termik santrallerde (üç adet) değerlendirilir. Bunlar sayesinde il Türkiye’nin en önemli enerji üretim merkezlerinden biri durumundadır.

2. Giriş

Belediye, Arapça *beled* ve *beledî* sözcüklerinden üretilerek dilimize yerleşmiş bir sözcüktür. *Beled*, *memleket*, *ülke*, *şehir*; *beledî* ise *şehre ait*, *şehirli* anlamındadır (Özçağlar, 1997:14). Şehrin önemli idari niteliklerinden biri de, orada mutlaka *beledî* hizmetler verilmesi gerçeğidir. Bir yerleşmede belediye örgütünün kurulabilmesi için o yerleşmenin nüfusunun 2000’i aşmış olması gerekir. 1924 tarih ve 442 sayılı Köy Kanunu’nda, nüfusu 2000’e kadar olan yerleşmeler *köy*; 2000-20.000 arasında olanlar *kasaba*; 20.000’in üstünde olanlar ise *şehir* olarak tanımlanmıştır. Ancak, ayrıntılı araştırmalarda bu eşik değerlerin yöresel ve bölgesel olarak büyük farklılıklar gösterdiği ortaya çıkmaktadır.

Yönetim bölünmesi bakımından Türkiye *il*, *ilçe*, *bucak* ve *köy idari alanları*’na ayrılmış olup bu idari alanların içerisinde merkezi konumda bulunan yerleşmeler idari merkez (*il merkezi*, *ilçe merkezi*, *bucak merkezi*¹ *köy merkezi* veya *muhtarlık*) olarak görevlendirilmişlerdir (Özçağlar, 1996:2-28). Bünyesinde belediye örgütü bulunan yerleşmeleri üstlendikleri idari görev ve bu bakımdan aldıkları unvanlara göre *il merkezleri*, *ilçe merkezleri*, *il ve ilçe merkezi* durumunda olmayanlar (= *beldeler*) şeklinde üç grupta toplamak mümkündür (Özçağlar, 1997:18).

Muğla İli’ne Merkez İlçe’yle birlikte, 12 ilçe, 17’si bucak merkezi olan 445 köy bağlıdır. 2007 yılı itibariyle ilin nüfusu 765.956 olup bu nüfusun 310.527’si (% 43.4’sı) il merkezi ile ilçe merkezlerinde, 455.429’u (% 56.6’sı) ise köylerde yaşıyordu.

İlin belediye örgütüne kavuşan ilk ilçe merkezleri Milas (1870), Muğla Merkez (1871), Fethiye (1875), Marmaris (1879), Köyceğiz (1885), Ula (1895) ve Bodrum’dur (1905). Diğer ilçe belediyelerinden Datça Belediyesi 1928’de, Yatağan Belediyesi 1945’te, Kavaklıdere Belediyesi 1955’te, Ortaca Belediyesi 1960’ta ve Dalaman Belediyesi 1967’de kurulmuştur. İl ve ilçe merkezi olmayan yerleşmelerden belediye örgütüne en erken kavuşanları ise Yerkesik (1944), Yeşilyurt (1951), Turgut (1951) ve Bayır’dır (1956). Böylece 1960 yılında ildeki belediye örgütlü yerleşme sayısı 15’e ulaşmış bulunuyordu. 1960-1980 döneminde Seki (1966), Turgutreis (1967), Selimiye (1967), Karaçulha (1970), Yeşilüzümlü (1972), Mumcular (1972), Bafa (1972), Menteşe (1972) ve Yeşilbağcılar (1972) belediyelerinin kurulmasıyla 1980’de bu sayı 27’ye çıkmıştır. 1990’da 34’e, 2000’de 61’e ulaşmış olan belediye örgütlü yerleşme sayısı, 2007’de nüfusları 2000’in altına düşen 7 yerleşmedeki belediye örgütünün kapatılmasıyla² 2008’de 54’e düşmüştür. Yönetim açısından ildeki bu belediye örgütlü yerleşmelerin 1’i il merkezi, 11’i ilçe merkezi, 42’si belde statüsünde idi.

Muğla’daki 61 belediye örgütlü yerleşmeden 13’ü Fethiye İlçesi’nde, 11’i Bodrum İlçesi’nde, 6’sı Milas İlçesi’nde, 6’sı Marmaris İlçesi’nde, 5’i Muğla Merkez İlçe’de, 5’i Yatağan İlçesi’nde, 4’ü Kavaklıdere İlçesi’nde, 3’ü Köyceğiz İlçesi’nde, 3’ü Ula İlçesi’nde, 2’si Ortaca İlçesi’nde, 1’i Datça İlçesi’nde ve 1’i de Dalaman İlçesi’nde bulunmaktadır.

2007 yılı itibariyle ilde ortalama olarak her bir belediye örgütlü yerleşme başına 219 km²'lik bir alan düşüyordu. Aynı yılda Türkiye'de bir belediye örgütlü yerleşme başına düşen ortalama alanın 242 km² olduğu dikkate alınır³, ildeki belediye yoğunluğunun Türkiye ortalamasının biraz üzerinde olduğu anlaşılır. Bodrum (59 km²), Kavaklıdere (91 km²), Ula (136 km²), Marmaris (148 km²) ve Ortaca (211 km²) ilçelerinde bir belediye örgütlü yerleşme başına düşen ortalama alanlar il ortalamasının altında bulunmaktadır. Yani, bu ilçelerdeki belediye örgütlü yerleşmeler sık veya orta sıklıkta bir dağılım göstermektedir. Yatağan (232 km²), Fethiye (235 km²), Merkez İlçe (330 km²), Milas (360 km²), Datça (459 km²), Köyceğiz (496 km²) ve Dalaman (650 km²) ilçelerinde ise belediye örgütlü yerleşme başına düşen ortalama alanlar il ortalamasının üstündedir. Bu ilçelerdeki belediye örgütlü yerleşmelerin dağılışı ise dereceli olarak az seyrek, seyrek ve çok seyrek olarak nitelendirilmektedir.

3. Belediye Örgütlü Yerleşmelerin Nüfus Gelişimleri Ve Nüfus Büyüklüklerine Göre Sınıflandırılması

1980 sayımına göre 438.145 olan Muğla İli nüfusunun % 38.6'sı (165.428 kişisi) belediye örgütlü yerleşmelerde yaşamaktaydı. 1990'da bu pay % 45.5 (255.801 kişi), 2000'de % 62.8 (449.362 kişi), 2007'de % 61.6 (471.009 kişi) olarak gerçekleşmiştir. Yine 1980-2007 döneminde il nüfusu 438.145'ten 765.956'ya çıkarak % 74.6 oranında bir artış göstermişken belediye örgütlü yerleşmelerde yaşayan nüfus miktarı aynı dönemde 165.428'den 471.009'a yükselerek % 184.7 oranında bir artış göstermiştir (Çizelge 1). Demek ki, belediye örgütlü yerleşmelerin nüfusundaki artış hızı ilin kırsal nüfusundaki artış hızına göre çok daha yüksek bir düzeyde gerçekleşmiştir. Ancak belediye örgütlü yerleşmelerin toplam nüfusunun sayım dönemlerine göre artış oranları gözden geçirildiğinde, bu artışın düzenli bir seyir izlemediği görülmektedir. Nitekim bu grup nüfustaki artış oranları 1980-1990 döneminde % 54.6, 1990-2000 döneminde % 75.7, 2000-2007 döneminde % 4.8 olarak gerçekleşmiştir. Böylece görülüyor ki, belediye örgütlü yerleşmelerin toplam nüfusundaki artış hızı, 1980-1990 döneminde yüksek düzeyde, 1990-2000 devresinde çok yüksek düzeyde gerçekleşmiş; fakat 2000-2007 devresinde nüfus artışı eski hızını kaybetmiştir. Bu grup yerleşmelerin toplam nüfuslarının 1990-2000 devresinde hızlı bir artış göstermesinde, söz konusu devrede nüfusça kalabalıklaşan birçok köyün belde statüsüne kavuşturulmuş olmasının önemli rolü olmuştur. Yeni oluşturulan beldelerin çoğunun ise ilin kıyı kesimlerindeki turistik aktiviteyle yakından bağlantılı olduğu görülmektedir. Bu da gösteriyor ki, son yıllarda turizm Muğla İli'ndeki yerleşmelerin nüfus artışları ve fonksiyonel gelişimleri üzerinde en büyük etkiye sahip olan sektör durumuna gelmiştir.

Çizelge 1. Belediye Örgütlü Yerleşmelerin Sayım Yıllarına Göre Nüfusları (1980-2007 Dönemi)

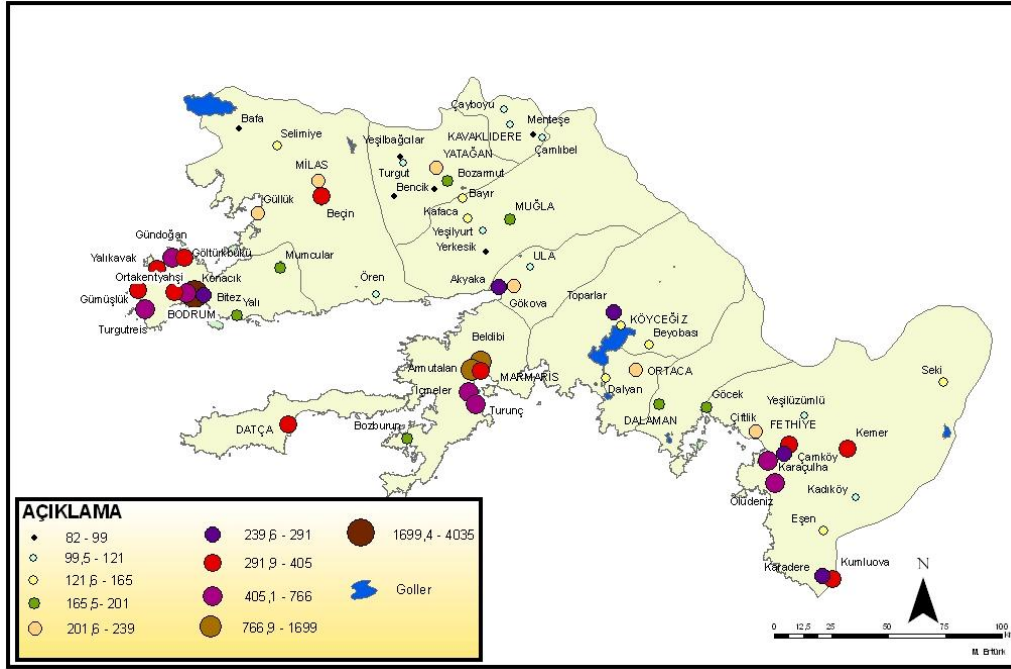
Yerleşme Adı	İdari Statüsü	1980	1985	1990	2000	2007
Muğla	İl M.	27.392	31.279	35.605	43.845	52.918
Bayır	Belde	2.748	3.160	3.471	3.726	4.119
Kafaca	Belde	-	-	-	1.636	2.211
Yerkesik (BM)	Belde	2.418	2.509	2.849	2.309	2.405
Yeşilyurt (BM)	Belde	2.544	2.454	2.297	2.630	2.652
Bodrum	İlçe M.	9.799	12.949	20.933	32.227	28.575
Bitez	Belde	-	-	-	4.983	5.217
Konacık	Belde	-	-	-	4.035	8.717
Yalı	Belde	-	-	-	4.670	4.604
Mumcular (BM)	Belde	1.472	1.722	2.247	2.166	2.864
Yerleşme Adı	İdari Statüsü	1980	1985	1990	2000	2007
Turgutreis (BM)	Belde	2.492	2.867	4.589	8.540	12.613
Gümüşlük	Belde	-	-	-	3.170	3.479
Yalıkavak (BM)	Belde	-	-	3.780	7.694	8.701
Gölküçük	Belde	-	-	-	3.851	3.777
Gündoğan	Belde	-	-	-	3.387	5.400
Ortakent Yahşi	Belde	-	-	-	4.662	5.650
Dalaman	İlçe M.	12.341	13.139	15.025	17.607	20.945

Datça	İlçe M.	-	2.465	2.788	5.022	8.108	8.839
Fethiye	İlçe M.	-	14.294	21.442	25.783	50.689	66.271
Çamköy		Belde	-	-	-	2.980	3.891
Çiftlik		Belde	-	-	-	2.005	2.217
Göcek		Belde	-	2.166	2.914	4.005	3.625
Karaçulha		Belde	4.477	5.291	5.656	8.574	13.063
Ölüdeniz		Belde	-	-	-	5.600	2.974
Eşen (BM)		Belde	1.743	2.166	2.233	2.624	2.421
Karadere		Belde	-	-	-	2.426	3.433
Kumluova		Belde	-	-	-	2.917	3.722
Kemer (BM)		Belde	-	-	-	4.298	5.369
Kadıköy		Belde	-	-	-	2.618	2.209
Seki (BM)		Belde	1.782	1.609	2.383	2.356	2.357
Yeşilüzümlü(BM)		Belde	2.464	2.486	2.332	1.750	2.808
Kavaklıdere	İlçe M.	-	2.379	2.374	3.339	3.432	2.797
Çayboyu		Belde	-	-	-	1.380	1.410
Menteşe		Belde	2.552	2.441	2.388	2.641	2.497
Çamlıbel		Belde	-	-	-	2.040	1.244
Köyceğiz	İlçe M.	-	5.346	6.232	6.406	7.523	8.466
Beyobası		Belde	-	-	-	2.513	2.697
Toparlar		Belde	-	-	-	3.276	4.148
Marmaris	İlçe M.	-	7.725	9.406	16.361	28.660	28.171
Armutalanı		Belde	-	2.042	4.727	12.416	15.549
Beldibi		Belde	-	-	-	4.848	8.548
İçmeler		Belde	-	2.243	6.404	9.348	4.456
Turunç		Belde	-	-	-	2.400	1.751
Bozburun (BM)		Belde	-	-	2.367	1.909	2.273
Milas	İlçe M.	-	20.487	23.622	28.741	38.063	48.896
Beçin		Belde	-	-	-	3.578	4.300
Güllük (BM)		Belde	-	2.345	2.157	3.338	3.616
Ören (BM)		Belde	-	2.221	1.865	2.575	2.346
Selimiye (BM)		Belde	2.942	3.156	3.480	4.148	4.574
Bafa		Belde	2.110	2.927	3.510	2.001	1.863
Ortaca	İlçe M.	-	9.030	11.254	12.100	16.923	21.634
Dalyan		Belde	2.959	3.144	3.093	4.848	4.393
Ula	İlçe M.	-	5.144	5.137	5.185	5.257	5.594
Akyaka		Belde	-	-	-	2.193	2.269
Gökova		Belde	-	-	-	1.686	2.088
Yatağan	İlçe M.	-	7.662	10.090	11.890	16.007	17.421
Bencik		Belde	-	-	-	2.540	1.858
Bozarmut		Belde	-	-	-	2.503	2.156
Bozüyük		Belde	-	-	-	2.056	1.058
Turgut (BM)		Belde	2.546	2.374	2.592	2.256	2.099
Yeşilbağcılar		Belde	1.775	2.441	2.077	1.494	1.714
Toplam		-	165.428	208.953	255.801	449.362	471.009

Kaynak: DİE sayım bültenlerinden yararlanılarak hazırlanmıştır.

* Bucak Merkezi.

1980-2007 döneminde belediye örgütlü yerleşmelerin nüfuslarında meydana gelen gelişmeleri daha iyi anlayabilmek için Çizelge 2'yi hazırladık (Şekil 2). 1980 yılı nüfusunu 100 kabul ederek hazırladığımız bu tabloya göre, ildeki belediye örgütlü yerleşmelerin toplam nüfusundaki gelişme indeksi 284.7 olarak bulunmuştur. Söz konusu ortalama hareketle, ildeki belediye örgütlü yerleşmeleri, nüfusları il ortalamasının üstünde artan yerleşmeler, nüfusları ortalamasının altında artan yerleşmeler ve nüfusları azalan yerleşmeler olarak üç grupta incelemek mümkündür.

Şekil 2. 1980-2007 Döneminde Muğla İli'ndeki Belediye Örgütlü Yerleşmelerin Nüfus Gelişme İndekslerine Göre Dağılım Haritası (1980 nüfusu 100 kabul edilerek)

Çizelgede de açıkça görüldüğü üzere, ilk 22 belediye örgütlü yerleşmenin (Karadere'ye kadar) her birinin nüfusu il ortalamasının üzerinde bir artış göstermiştir. Bu bakımdan özellikle Bodrum İlçesi'ndeki Konacık Beldesi ile Marmaris İlçesi'ndeki Beldibi ve Armutalanı beldeleri listenin en başında yer almaktadır. Yine ilk 22 belediye örgütlü yerleşmeden 16'sının Bodrum, Marmaris, Datça ve Fethiye'de yer almakta olması, önemli birer turizm merkezi olan bu ilçelerdeki turistik faaliyetlerin nüfus birikimi üzerindeki etkisini açıkça ortaya koymaktadır. Milas Ovası'ndaki Beçin, Fethiye Ovası'ndaki Çamköy, Karaçulha, Eşen Ovası'ndaki Kemer, Kumluova ve Karadere beldelerinde gözlenen hızlı nüfus artışı ise bu beldelerin verimli tarım alanlarında kurulmuş olmalarından kaynaklanmıştır. Eski bucak merkezlerinden olan Kemer'in merkezi yer özelliğine sahip olması, bu beldenin bir ticaret merkezi olarak önem kazanmasını sağlamıştır. Fethiye şehrinin hızlı bir şekilde büyümesinde, turizm sektörünün yanında, bir ilçe merkezi olması ve seracılığın giderek yaygınlaşmış olması gibi faktörler de önemli rol oynamıştır.

Karadere beldesinden sonraki yerleşmelerin nüfus gelişme indeksleri il ortalamasının altında bir gelişme göstermekle birlikte, örneğin yıllık ortalama % 1.5'lik bir doğal nüfus artışının 27 yılda % 40'lık bir toplam nüfus artışına yol açacağı düşünülürse, nüfus gelişme indeksleri 281.2 olan Akyaka beldesi ile 148.5 olan Dalyan beldesi arasındaki 21 belediye örgütlü yerleşmedeki nüfus artışlarında alınan göçlerin de etkisi bulunduğu, dolayısıyla bunlarda şehirleşme eğiliminin çeşitli derecelerde mevcut olduğu sonucuna varılabilir.

Nüfus gelişme indeksi 138.9 olan Eşen beldesi ile 104.2 olan Yeşilyurt beldesi arasındaki 8 beldede nüfus gelişme indeksinin çok düşük olduğu görülmektedir. Yerkesik, Menteşe ve Turgut beldeleri ise 1980-2007 devresinde nüfus kaybetmişlerdir. Ana karayollarına göre sapa konumlarda yer almaları ve geçim kaynakları sınırlı yörelerde bulunmaları gibi nedenler, bu beldelerde nüfus birikimini engelleyen faktörler olarak ön plana çıkmaktadır.

Çizelge 2. 1980-2007 Döneminde Muğla İli'ndeki Belediye Örgütlü Yerleşmelerin Nüfus Gelişme İndeksleri

YERLEŞME ADI	1980 NÜFUSU	2007 NÜFUSU	GELİŞME İNDEKSİ
Konacık	216	8.717	4035.6
Beldibi	503	8548	1699.4
Armutalanı	1381	15.549	1125.9
Ölüdeniz	388	2.974	766.5
Gündoğan	887	5.400	608.8

Turgutreis	2.492	12.613	506.1
İçmeler	886	4.456	502.9
Bitez	1040	5.217	501.6
Fethiye*	14.294	66.271	463.6
Yalıkavak	2.148	8.720	405.1
Ortakent Yahşi	1.435	5.650	393.7
Beçin	1.100	4.300	390.9
Marmaris*	7.725	28.171	364.7
Datça*	2.465	8.839	358.6
Çamköy	1.102	3.891	353.1
Kemer	1.505	5.369	352.6
Gümüslük	1007	3.479	345.5
Göltürkbükü	1.150	3.777	328.4
Kumluova	1.141	3.722	326.2
Karaçulha	4.477	13.063	291.8
Bodrum*	9.799	28.575	291.6
Karadere	1.198	3.433	286.6
Akyaka	807	2.269	281.2
Toparlar	1.578	4.148	262.9
Ortaca*	9.030	21.634	239.6
Milas*	20.487	48.896	238.7
Gökova	906	2.088	230.5
Güllük	1.575	3.616	229.6
Yatağan*	7.662	17.421	227.4
Çiftlik	1.022	2.217	216.9
Yalı	2.284	4.604	201.6
Mumcular	1.472	2.864	194.6
Muğla*	27.392	52.918	193.2
Bozburun	1.219	2.273	186.6
Göcek	2.103	3.625	172.3
Dalaman*	12.341	20.945	169.7
Bozarmut	1.271	2.156	169.6
Kafaca	1.396	2.211	165.5
Köyceğiz*	5.346	8.466	158.4
Selimiye	2.942	4.574	155.5
Beyobası	1.747	2.697	154.4
Bayır	2.748	4.119	149.9
Dalyan	2.959	4.393	148.5
Eşen	1.743	2.421	138.9
Seki	1.782	2.357	132.3
Kadıköy	1.816	2.209	121.6
Kavaklıdere*	2.379	2.797	117.6
Ören	2.013	2.346	116.5
Yeşilüzümlü	2.464	2.808	114.0
Ula*	5.144	5.594	108.7
Yeşilyurt	2.544	2.652	104.2
Yerkesik	2.418	2.405	99.5
Menteşe	2.552	2.497	97.7
Turgut	2.546	2.099	82.4
Toplam	165.428	471.029	284.7

Kaynak: DİE sayım bültenlerinden yararlanılarak hazırlanmıştır.

* İl ve ilçe merkezleri.

2007 yılında Muğla İli'ndeki 61 belediye örgütlü yerleşmede toplam olarak 471.009 nüfus yaşıyor ve buna göre her bir belediye örgütlü yerleşme başına ortalama olarak 7721 kişi düşüyordu. Aynı hesaplamayı Türkiye geneli için yaparsak, bu ortalama değer 18.256 olarak bulunur⁴. Belediye örgütlü yerleşmelerin ortalama nüfus büyüklükleri, il belediyeleri için Muğla'da (1 adet) 52.918 kişi, Türkiye'de (65 adet⁵) 137.656 kişi; ilçe belediyeleri için Muğla'da (11 adet) 23.415 kişi, Türkiye'de (850 adet) 43.386 kişi; beldeler içinse Muğla'da (49 adet) 3461 kişi, Türkiye'de (2011 adet) 2823

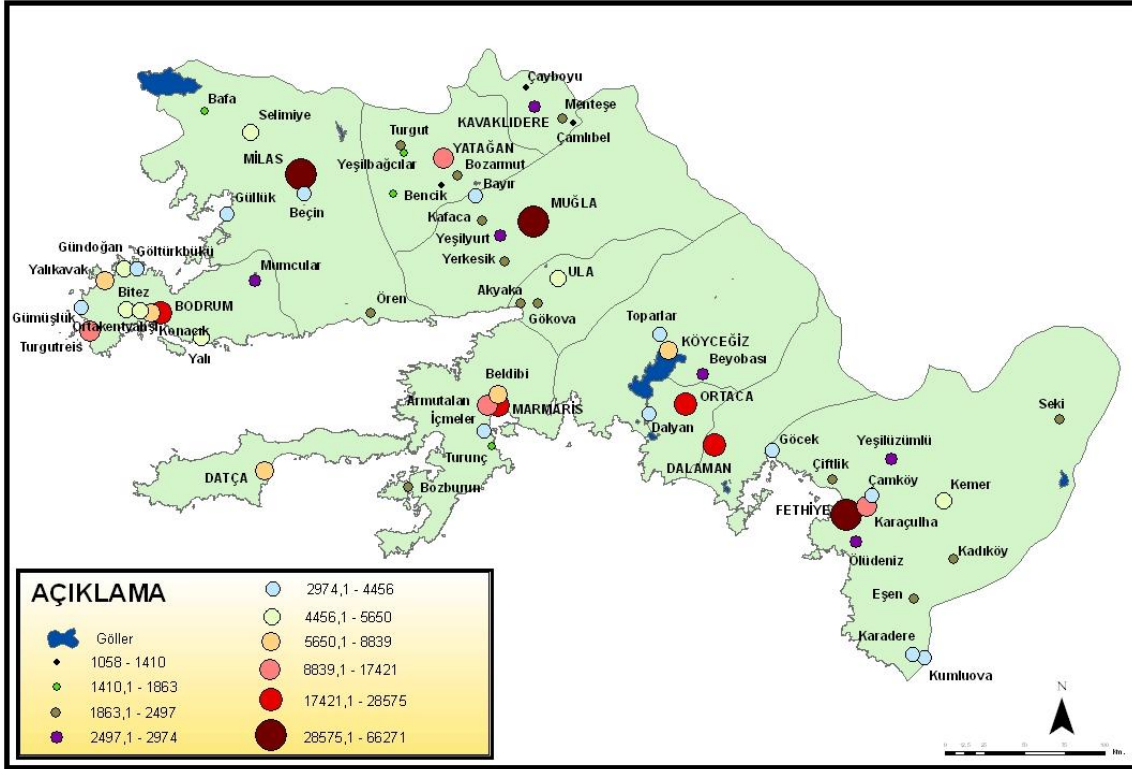
kişidir. Görüldüğü gibi, Muğla İli'nde belediye örgütlü yerleşme başına düşen nüfus miktarı Türkiye ortalamasının çok altında bulunmaktadır. Bu durum, ildeki şehrsel nüfus oranının düşük olmasından kaynaklanmıştır. Diğer bir ifadeyle, Muğla'daki il ve ilçe merkezleri Türkiye genelindekine göre daha az nüfus barındırmaktadırlar. Buna karşılık, Muğla İli'ndeki beldelerin ortalama nüfus büyüklüğünün Türkiye'deki beldelerin ortalamasına göre daha fazla olduğu görülmektedir. Bu durum, büyük ölçüde, kıyıdaki turistik beldelerin genellikle orta büyüklükte ve büyük kasabalar kategorisinde yer almakta olmalarından kaynaklanmaktadır.

Tablo 3. Muğla İli'ndeki Belediye Örgütlü Yerleşmelerin Nüfus Büyüklükleri

YERLEŞME ADI	2007	YERLEŞME ADI	2007
Fethiye	66.271	Bayır	4.119
Muğla	52.918	Çamköy	3.891
Milas	48.896	Göltürkbükü	3.777
Bodrum	28.575	Kumluova	3.722
Marmaris	28.171	Göcek	3.625
Ortaca	21.634	Güllük	3.616
Dalaman	20.945	Gümüşlük	3.479
Yatağan	17.421	Karadere	3.433
Armutalanı	15.549	Ölüdeniz	2.974
Karaçulha	13.063	Mumcular	2.864
Turgutreis	12.613	Yeşilüzümlü	2.808
Datça	8.839	Kavaklıdere	2.797
Konacık	8.717	Beyobası	2.697
Yalıkavak	8.701	Yeşilyurt	2.652
Beldibi	8.548	Menteşe	2.497
Köyceğiz	8.466	Eşen	2.421
Ortakentyaşlı	5.650	Yerkesik	2.405
Ula	5.594	Seki	2.357
Gündoğan	5.400	Ören	2.346
Kemer	5.369	Bozburun	2.273
Bitez	5.217	Akyaka	2.269
Yalı	4.604	Çiftlik	2.217
Selimiye	4.574	Kafaca	2.211
İçmeler	4.456	Kadıköy	2.209
Dalyan	4.393	Bozarmut	2.156
Beçin	4.300	Turgut	2.099
Toparlar	4.148	Gökova	2.088
		Toplam	471.009

Kaynak: DİE 2007 Adrese Dayalı Nüfus Sayımı verilerinden

Kasabaların nüfus büyüklüklerine göre dağılışı incelendiğinde, büyük ve orta büyüklükte kasabaların daha çok turizmle bağlantılı olarak kıyı kesiminde yer aldıkları, buna karşılık, küçük kasabaların iç kesimlerdeki tarım alanlarında yoğunlaştıkları dikkati çekmektedir.

Şekil 3. Muğla İli'ndeki Belediye Örgütlü Yerleşmelerin Nüfus Büyüklüklerine Göre Dağılım Haritası

4. Belediye Örgütlü Yerleşmelerde Fonksiyon Değişimleri

Bir yerleşmenin çalışan nüfusunun ekonomik faaliyet kollarına göre dağılımına bakılarak, o yerleşmenin hâkim fonksiyonu ortaya konulabilir. Ekonomik faaliyet kolları ise temelde tarım, sanayi ve hizmetler olarak üç ana grupta toplanmaktadır. Ancak, yerleşmelerin ekonomik ve sosyal karakterlerini sadece hâkim olan tek bir fonksiyona bakarak belirlemede bazı sakıncalar olduğu bir gerçektir. Çünkü, bir yerleşme çeşitli ekonomik faaliyetlerin bir bileşkesi olarak fonksiyonel karakterini kazanır. Bu nedenle, yerleşmelerin fonksiyonel kimliği belirlenirken onun hâkim fonksiyonu yanında ikinci ve üçüncü sırada gelen fonksiyonlarının da dikkate alınmasında yarar vardır (Özgür, 1996:54).

4.1. 1985 Yılında Muğla İli'ndeki Belediye Örgütlü Yerleşmelerin Fonksiyonel Özellikleri

1985 yılı itibariyle Muğla İli'ndeki 27 belediye örgütlü yerleşmeden 17'sinde hâkim fonksiyon tarımdı (Çizelge 4). Bunların tamamı belde yerleşmelerinden oluşmaktaydı. Bu gruptaki beldelerden Bayır, Karaçulha, Menteşe, Dalyan, Bafa ve Yeşilbağcılar dışındakilerin geçmişte bucak merkezi oldukları görülmektedir⁶. Dolayısıyla, eski bucak merkezlerinden oluşan beldelerin gelişmelerinde, bu yerleşmelerin çevrelerindeki köylere göre merkezi bir konumda yer almakta olmaları ve buna bağlı olarak da bir kırsal merkez özelliğini kazanmış olmalarının rolü bulunduğu söylenebilir. Ama tarım beldelerinin gelişmesinde rol oynayan esas faktör, buldukları çevrenin tarımsal ekonomik potansiyelinin zenginliğidir. Bu tip merkezlerde tarım dışı işkollarında çalışan nüfus oranları % 11.3 (Karaçulha) ile % 50.1 (Turgutreis) arasında değişmektedir. Bunlardan Turgutreis, turizm faaliyetlerinden etkilendiğinden, şehrsel fonksiyonları diğer beldelerinkine göre daha fazla gelişme göstermiştir.

1985 yılı itibariyle Muğla İli'ndeki 27 belediye örgütlü yerleşmeden 9'unda hâkim fonksiyon hizmetlerdi (Çizelge 5). Bu grup yerleşmelerin tümü, 1'i il merkezi (Muğla), 8'i ilçe merkezi olmak üzere, idari fonksiyona sahip merkezlerden oluşuyordu.

Çizelge 4. Muğla İli'ndeki Tarım Kasabalarında Ekonomik Faaliyete Göre İstihdam Edilen Nüfus (1985)

YERLEŞME ADI	Toplam	SEKTÖRLER									
		Tarım	%'si	Sanayi	%'si	İnşaat	%'si	Hizmet	%'si	Diğerleri	%'si
Turgutreis	1.413	705	49,9	91	6,4	180	12,7	436	30,9	1	0,1
Turgut	1.079	610	56,5	146	13,5	29	2,7	292	27,1	2	0,2
Mumcular	991	583	58,8	159	16,0	43	4,3	205	20,7	1	0,1
Kavaklıdere	1.064	648	60,9	165	15,5	43	4,0	205	19,3	0	0,0
Ortaca	5.395	3.512	65,1	644	11,9	177	3,3	1.053	19,5	9	0,2
Yerkesik	1.182	771	65,2	85	7,2	22	1,9	301	25,5	3	0,3
Selimiye	1.503	983	65,4	134	8,9	51	3,4	331	22,0	4	0,3
Bafa	1.343	947	70,5	152	11,3	32	2,4	211	15,7	1	0,1
Menteşe	1.186	846	71,3	145	12,2	32	2,7	163	13,7	0	0,0
Bayır	1.742	1.287	73,9	138	7,9	51	2,9	265	15,2	1	0,1
Yeşilbağcılar	1.333	994	74,6	83	6,2	90	6,8	164	12,3	2	0,2
Yeşilüzümlü	1.324	1.045	78,9	77	5,8	20	1,5	180	13,6	2	0,2
Seki	1.053	873	82,9	25	2,4	41	3,9	112	10,6	2	0,2
Yeşilyurt	1.536	1.293	84,2	34	2,2	14	0,9	191	12,4	4	0,3
Eşen	1.207	1.054	87,3	24	2,0	34	2,8	93	7,7	2	0,2
Dalyan	2.165	1.892	87,4	44	2,0	16	0,7	211	9,7	2	0,1
Karaçulha	3.030	2.687	88,7	67	2,2	32	1,1	241	8,0	3	0,1

Kaynak: DİE 1985 Genel Nüfus Sayımı, Ekonomik Faaliyetlere Göre İstihdam Edilen Nüfus.

Muğla şehri, hizmet fonksiyon alanında çalışan nüfus oranının fazlalığı bakımından (% 69.7) bu grup merkezler arasında başta geliyordu. Kuşkusuz, bir il merkezi olan Muğla'da yönetim hizmetlerinde çalışan nüfus miktarının ilçe merkezlerindeki göre daha fazla olması, yönetim bölgesinin tüm ili kapsamı nedeniyle eki bölgesinin çok daha geniş ve bu bölgedeki toplam nüfusun çok daha fazla olmasından kaynaklanmıştır. Bu merkezi % 66.4'lük paylarla Bodrum ve Marmaris, % 65.0'lik payla Fethiye, % 63.9'luk payla Köyceğiz, % 63.1'lik payla Ula, % 55.6'lık payla Milas, % 51.9'luk payla Datça ve % 35.3'lük payla Dalaman izliyordu.

Çizelge 5. Muğla İli'ndeki Hizmet Merkezlerinde Ekonomik Faaliyete Göre İstihdam Edilen Nüfus (1985)

YERLEŞME ADI	Toplam	SEKTÖRLER									
		Tarım	%'si	Sanayi	%'si	İnşaat	%'si	Hizmet	%'si	Diğerleri	%'si
Muğla	10.036	899	9,0	1.111	11,1	978	9,7	6.992	69,7	56	0,6
Marmaris	3.723	185	5,0	372	10,0	669	18,0	2.473	66,4	24	0,6
Bodrum	5.322	215	4,0	753	14,1	790	14,8	3.535	66,4	29	0,5
Fethiye	6.195	1.078	17,4	673	10,9	370	6,0	4.028	65,0	46	0,7
Köyceğiz	1.866	354	19,0	179	9,6	129	6,9	1.192	63,9	12	0,6
Ula	1.500	304	20,3	139	9,3	99	6,6	947	63,1	11	0,7
Milas	7.305	794	10,9	1.329	18,2	1.077	14,7	4.059	55,6	46	0,6
Datça	1.062	162	15,3	71	6,7	268	25,2	551	51,9	10	0,9
Yatağan	3.882	928	23,9	938	24,2	607	15,6	1.371	35,3	38	1,0

İkinci önemli fonksiyon alanını, Yatağan (% 24.2), Milas (% 18.2) ve Muğla'da (% 11.1) sanayi; Datça (% 25.2), Marmaris (% 18.0) ve Bodrum'da (% 14.8) inşaat; Ula (% 20.3), Köyceğiz (% 19.8) ve Fethiye'de (% 17.4) tarım oluşturmaktaydı. Marmaris, Bodrum ve Muğla'da tarımda çalışan nüfus oranları oldukça düşük bir düzeydeydi. Marmaris ve Bodrum'un faal nüfuslarında inşaat işlerinde çalışanların payı % 15 gibi yüksek sayılabilecek bir düzeyde bulunuyordu. Hatta bu kesimin payı Datça'da % 25'e kadar çıkmıştı. Bu durum, ilin önce adı geçen merkezlerinde gelişmeye başlamış olan turizm faaliyetlerinin inşaat işlerinde de bir canlanmaya yol açmış olmasından kaynaklanmıştır. Yatağan'da sanayinin ikinci önemli faaliyet kolu olarak ortaya çıkmasını sağlayan gelişme, 1983'te bu yerleşmenin yakınında bir termik santralin kurulmuş olmasıdır. Diğer hizmet-sanayi nitelikli merkezlerden Milas ve Muğla'da ise sanayi kesimine ait işyerlerinin büyük bir kısmını tamir-bakım atölyeleri oluşturmaktaydı. Bu fonksiyonel yapılarıyla, her iki şehir de, tipik idari merkez özelliğini taşımaktaydı. Verimli bir ovada kurulduğundan, Milas'ta sabun ve yağ sanayii de gelişmişti. Ula, Köyceğiz ve Fethiye ise hizmet-tarım ağırlıklı şehirler durumundaydı.

1985'te ildeki belediye örgütlü yerleşmeler arasında sanayi fonksiyonunun hâkim olduğu tek yerleşme, Dalaman'dı (% 34.8). Bunun nedeni, 10 Ekim 1971'de SEKA Dalaman Kâğıt Fabrikası'nın işletmeye açılmış olmasıdır. Bu fabrikanın açılmasıyla canlanmaya başlayan kasaba, Muğla-Antalya yolunun tamamlanması, 1982'de Dalaman Havaalanı'nın hizmete girmesi ve 1983'te ilçe yapılmasından⁷ sonra daha hızlı bir gelişme sürecine girmiştir. Yörede bulunan devlet üretme çiftliği ve tarım açık cezaevi gibi kuruluşların da yerleşmenin ekonomik fonksiyonlarının gelişmesine önemli katkıları olmuştur. 1985'te Dalaman'ın ekonomik faaliyet kolları arasında hizmetler (% 25.5) ikinci sırayı, tarım (% 25.4) ise üçüncü sırayı alıyordu.

4.2. 1990 Yılında Muğla İli'ndeki Belediye Örgütlü Yerleşmelerin Fonksiyonel Özellikleri

1990 yılı itibariyle Muğla İli'ndeki belediye örgütlü yerleşme sayısı 34 olup bunlardan 19'unda hâkim fonksiyon tarım (Çizelge 6), 15'inde hâkim fonksiyon hizmetlerdi. Bu gruptaki yerleşmeler, 1990'da çıkarılan yasayla ilçe yapılan Kavaklıdere'nin ilçe merkezi hariç⁸, belde yerleşmesi durumundaydı.

Tablo 6. Muğla İli'ndeki Tarım Kasabalarında Ekonomik Faaliyete Göre İstihdam Edilen Nüfus (1990)

YERLEŞME ADI	Toplam	SEKTÖRLER									
		Tarım	%'si	Sanayi	%'si	İnşaat	%'si	Hizmet	%'si	Diğerleri	%'si
Kavaklıdere ⁹	1.173	415	35,4	366	31,2	122	10,4	235	20,0	35	3,0
Ören	1.255	479	38,2	298	23,7	259	20,6	213	17,0	6	0,5
Turgutreis	2.663	1.020	38,3	150	5,6	601	22,6	868	32,6	24	0,9
Yalıkavak	2.260	870	38,5	90	4,0	856	37,9	424	18,8	20	0,9
Mumcular	1.241	504	40,6	301	24,3	81	6,5	353	28,4	2	0,2
Bozburun	1.447	737	50,9	164	11,3	93	6,4	437	30,2	16	1,1
Menteşe	1.020	555	54,4	162	15,9	43	4,2	257	25,2	3	0,3
Selimiye	1.538	865	56,2	165	10,7	68	4,4	414	26,9	26	1,7
Dalyan	1.922	1.228	63,9	56	2,9	66	3,4	568	29,6	4	0,2
Yerkesik	1.634	1.081	66,2	142	8,7	21	1,3	390	23,9	0	0,0
Yeşilbağcılar	1.211	853	70,4	105	8,7	32	2,6	219	18,1	2	0,2
Bayır	2.191	1.560	71,2	253	11,5	50	2,3	322	14,7	6	0,3
Bafa	2.162	1.630	75,4	133	6,2	49	2,3	344	15,9	6	0,3
Turgut	1.645	1.245	75,7	134	8,1	35	2,1	222	13,5	9	0,5
Seki	1.474	1.205	81,8	41	2,8	9	0,6	216	14,7	3	0,2
Karaçulha	3.639	3.088	84,9	90	2,5	121	3,3	338	9,3	2	0,1
Yeşilüzümlü	1.682	1.438	85,5	45	2,7	57	3,4	139	8,3	3	0,2
Eşen	1.599	1.391	87,0	45	2,8	17	1,1	133	8,3	13	0,8
Yeşilyurt	1.770	1.558	88,0	20	1,1	17	1,0	173	9,8	2	0,1

Kaynak: DİE 1990 Genel Nüfus Sayımı, Ekonomik Faaliyetlere Göre İstihdam Edilen Nüfus.

1985-1990 döneminde tarım merkezlerinin tarımsal nüfuslarında meydana gelen değişimler incelendiğinde, söz konusu merkezlerden 15'inde tarımsal nüfus oranının azaldığı, 4'ünde ise bu oranın arttığı dikkati çekmektedir. Tarımsal nüfus oranındaki azalmanın en fazla olduğu beldeler sırasıyla Yalıkavak (1985'te % 80.2, 1990'da % 38.5), Kavaklıdere (% 60.9-35.4), Dalyan (% 87.4-63.9), Mumcular (% 58.8-40.1), Mentese (% 71.3-54.4), Ören (% 54.0-38.2), Turgutreis (% 49.9-38.3) ve Selimiye'dir (% 65.4-56.2). Anlaşıyor ki, 1985-1990 devresinde adı geçen tarım merkezlerinin fonksiyonlarında önemli gelişmeler yaşanmıştır. Kıyı kasabalarında bir yandan faal nüfusun artması bir yandan da tarım dışı faaliyet alanlarında çalışan nüfus miktarının çoğalması şeklinde gerçekleşen bu gelişmeyi sağlayan temel olgu, il kıyılarının giderek turizme açılmış olmasıdır. Mumcular ve Selimiye'nin fonksiyonel açıdan bir gelişim süreci içerisinde olması, bu beldelerin geçim kaynaklarının bol ve çeşitli olması, ulaşım açısından elverişli konumlarda bulunmaları ve kırsal merkez olarak gelişme göstermiş olmaları gibi faktörlerden kaynaklanmıştır. Bu dönemde, Kavaklıdere ve Mentese'nin, faal nüfus miktarlarında önemli azalmalar olmuş ve tarımsal nüfus oranlarında önemli düşüşler yaşanmıştır. Bu durum, adı geçen yerleşmelerin önemli ölçüde göç verdiği ve ekonomik fonksiyonlarının da istikrarlı bir gelişim göstermediği şeklinde yorumlanabilir. Yeşilbağcılar (% 76.4-70.4), Karaçulha (% 88.7-84.9), Bayır (% 73.9-71.2), Seki (% 82.9-81.8) ve

Eşen (% 87.3-87.0) beldelerinin de tarımsal nüfus oranlarının azaldığı, ama bu azalmanın çok düşük bir düzeyde gerçekleştiği görülmektedir. Kalan dört tarım kasabasının tarımsal nüfus oranları ise bu devrede artış göstermiştir. Bunlar Turgut (% 56.5-75.7), Yeşilüzümlü (78.9-85.5), Yeşilyurt (84.2-88.0) ve Yerkesik'tir (% 65.2-66.2).

Hizmet fonksiyonlarının hâkim olduğu 15 belediye örgütlü yerleşmenin 11'i yönetsel merkezlerden (il merkezi ve ilçe merkezleri), dördü ise beldelerden oluşmaktaydı (Çizelge 7).

Çizelge 7. Muğla İli'ndeki Hizmet Merkezlerinde Ekonomik Faaliyete Göre İstihdam Edilen Nüfus (1990)

YERLEŞME ADI	Toplam	SEKTÖRLER									
		Tarım	%'si	Sanayi	%'si	İnşaat	%'si	Hizmet	%'si	Diğerleri	%'si
Marmaris	7.512	161	2,1	552	7,3	796	10,6	5.786	77,0	217	2,9
Bodrum	10.520	168	1,6	1.086	10,3	1.560	14,8	7.546	71,7	160	1,5
Muğla	12.440	1.222	9,8	1.386	11,1	1.083	8,7	8.611	69,2	138	1,1
Köyceğiz	2.042	244	11,9	197	9,6	209	10,2	1.380	67,6	12	0,6
Fethiye	8.606	1.224	14,2	791	9,2	839	9,7	5.635	65,5	117	1,4
Ula	1.706	399	23,4	184	10,8	93	5,5	1.019	59,7	11	0,6
Milas	9.459	921	9,7	1.959	20,7	1.180	12,5	5.268	55,7	131	1,4
Datça	2.376	139	5,9	119	5,0	792	33,3	1.281	53,9	45	1,9
Göcek	1.270	312	24,6	193	15,2	56	4,4	677	53,3	32	2,5
Armutalanı	2.345	619	26,4	187	8,0	369	15,7	1.159	49,4	11	0,5
Yatağan	4.045	509	12,6	1.207	29,8	333	8,2	1.969	48,7	27	0,7
İçmeler	3.902	466	11,9	123	3,2	1.465	37,5	1.826	46,8	22	0,6
Dalaman	4.890	948	19,4	1.052	21,5	534	10,9	2.281	46,6	75	1,5
Ortaca	3.875	1.214	31,3	534	13,8	340	8,8	1.716	44,3	71	1,8
Güllük	1.205	298	24,7	143	11,9	338	28,0	423	35,1	3	0,2

1985-1990 devresinde ilde hizmetler fonksiyon alanında çalışan nüfus oranının en fazla artış gösterdiği ve buna bağlı olarak da hizmetlerin hâkim fonksiyon haline geldiği belediye örgütlü yerleşmeler, her ikisi de 1980-1990 devresinde ilçe yönetim örgütüne kavuşturulmuş olan Dalaman (1985'te % 29.5, 1990'da % 46.6) ve Ortaca'dır (% 19.5- % 44.3). Bunlardan Dalaman'ın hâkim fonksiyonu 1985'te sanayi iken 1990'da bu kesim yerini hizmetlere bırakmıştır. Bu durum, söz konusu devrede sanayi kesiminde çalışan nüfusta % 69.0 oranında bir azalma meydana gelmişken (1985'te 1524 kişi, 1990'da 1052 kişi) hizmetler kesiminde çalışan nüfusta % 76.4 oranında bir artış meydana gelmiş (1980'de 1293 kişi, 1990'da 2281 kişi) olmasından kaynaklanmıştır. Aynı dönemde tarımda çalışanların sayısında da (1985'te 1110 kişi, 1990'da 948 kişi) % 14.6 oranında bir azalma olmuştur. Toplam faal nüfusun en büyük payı (% 25.2) toplum hizmetleri alanında çalışan nüfusa ait bulunmaktaydı. Buradan da, 1990'da Dalaman'ın daha çok idari merkez özellikli bir yerleşme haline geldiği anlaşılmaktadır. 1985'te tipik bir tarım merkezi olan Ortaca da, 1985-1990 devresinde hizmet fonksiyonları alanında yaşanan hızlı büyüme sonucunda fonksiyonel değişime uğrayarak 1990'da bir hizmet merkezi niteliğini kazanmıştır. Bunun nedeni, eskiden Köyceğiz'e bağlı bir bucak olan Ortaca'nın 19 Haziran 1987 tarihli bir yasayla ilçe yapılmış olmasıdır. Böylece, yeni idari oluşumların hizmet fonksiyonlarının gelişmesine yol açacağı gerçeği ortaya çıkmış oluyor. Ortaca'da tarım ikinci (% 31.3), sanayi ise üçüncü (% 13.8) sırayı almıştır. Buna göre 1990'da Ortaca hizmetler-tarım-sanayi nitelikli bir yerleşme durumundaydı.

1985'teki hizmet merkezleri arasında, 1985-1990 devresinde hizmet fonksiyonları alanında çalışan nüfus oranı en fazla artmış olanlar, Yatağan (1985'te % 35.3, 1990'da % 48.7), Datça (% 54.9-65.5), Marmaris (% 66.4-77.0) ve Bodrum'dur (% 66.4-71.7). Marmaris ve Bodrum'da hizmet fonksiyonu alanında çalışan nüfusun en büyük payı ticaret fonksiyon alanında çalışanlara (sırasıyla % 41.6 ve % 32.6) ait bulunmaktaydı. Bu merkezler ve çevrelerindeki turizm faaliyetleri, hizmetler kesiminde çalışan nüfusu arttırmakla kalmamış, bu arada bunların fonksiyonel kimliğine de damga vurmak suretiyle, turistik hizmet merkezleri olarak belirmesine önyak olmuştur. Datça'da ticaret alanında çalışan nüfus oranı Marmaris ve Bodrum'a göre biraz daha düşüktü (% 15.5). Bu durum, adı geçen ilçede turizm faaliyetlerinin 1990'lı yılların başında henüz yeni yeni gelişmeye başladığını göstermektedir. Aynı zamanda birer ilçe yönetim merkezi olan Marmaris, Bodrum ve Datça'da toplum

hizmetlerinde çalışan nüfus oranları sırasıyla % 18.5, % 20.1 ve % 51.0 idi. Anlaşıyor ki, adı geçen üç merkezin ekonomik fonksiyonları arasında yönetim fonksiyonunun ağırlığı, turizm merkezi olma özelliği belirgin hale gelmiş olan Marmaris ve Bodrum'da az, turizm merkezi olma özelliği henüz tam olarak belirginleşmemiş olan Datça'da ise fazlaydı.

1985-1990 devresinde hizmetler kesiminde çalışan nüfus oranının hızlı bir artış gösterdiği merkezlerden Yatağan'da bu gelişmeyi teşvik eden ekonomik faaliyet kolları yönetim hizmetleri ve sanayi kesimidir. Özellikle 1983 yılında termik santralin hizmete girmesi, şehrin ekonomik hayatının canlanmasında bir dönüm noktası olmuştur.

1985-1990 devresinde Muğla, Fethiye, Milas, Köyceğiz ve Ula, hizmet fonksiyonları alanında çalışan nüfus oranının sabit kaldığı veya önemli bir artış göstermediği hizmet merkezleri olarak varlığını sürdürmüşlerdir. Öte yandan, bu merkezlerin hizmet fonksiyonlarında çalışan nüfusta en büyük payın toplum hizmetlerine ait olduğu (Fethiye hariç) görülmektedir. Söz konusu faaliyet alanında çalışan nüfus oranları ise Muğla'da % 44.1, Köyceğiz'de % 36.8, Ula'da % 31.2, Fethiye'de % 24.1'dir. Ticaret kesiminde çalışan nüfus çalışan nüfus oranları ise Fethiye'de % 28.5, Milas'ta % 20.0, Köyceğiz'de % 17.9, Muğla'da % 12.6 ve Ula'da % 10.6'dır. Bu merkezlerde yönetim fonksiyonunun etkisiyle oluşan yüksek bir toplum hizmeti oranı, bunun yanında, etki alanlarının özelliklerine bağlı olarak ve zorunlu ihtiyaçlardan doğan bir ticari faaliyet ortaya çıkmıştır. Yalnız, Fethiye'de, turizmin de etkisiyle ticarete çalışan nüfus oranının (% 28.5) toplum hizmetlerinde çalışan nüfus oranını (% 24.1) biraz geçtiği görülmektedir.

1990'da Göcek, Armutalanı, İçmeler ve Güllük, ilin hizmet merkezi durumunda olan belde yerleşmelerini oluşturuyordu. Tümü deniz kıyısında yer alan bu yerleşmeler birer turizm merkezi olarak gelişmişti. Hizmet fonksiyonlarında çalışan nüfus oranları Göcek'te % 53.5, Armutalanı'nda % 49.1, İçmeler'de % 36.1 ve Güllük'te % 36.1 idi. Yine turizm sektörüne bağlı olarak bu merkezlerdeki çalışan nüfusta inşaat işlerinde çalışanların oranı, Göcek hariç, oldukça yüksekti: İçmeler'de % 37.5, Güllük'te % 28.0, Armutalanı'nda % 15.7. Göcek'te inşaat işlerinde çalışan nüfus oranının düşük olmasının nedeni, bu yerleşmenin bir yat turizmi merkezi olarak önem kazanmış olmasıdır.

4.3. 2000 Yılında Muğla İli'ndeki Belediye Örgütlü Yerleşmelerin Fonksiyonel Özellikleri

2000 yılı itibarıyla Muğla İli'nde 61 belediye örgütlü yerleşme vardı. Bunların hâkim fonksiyonu, 43'ünde tarım, 17'sinde hizmetler, 1'inde sanayi idi. Tümü belde yerleşmesi durumunda olan tarım merkezlerinin 19'u 1990 öncesinde, 24'ü ise 1990-2000 döneminde belediye örgütüne kavuşmuştur.

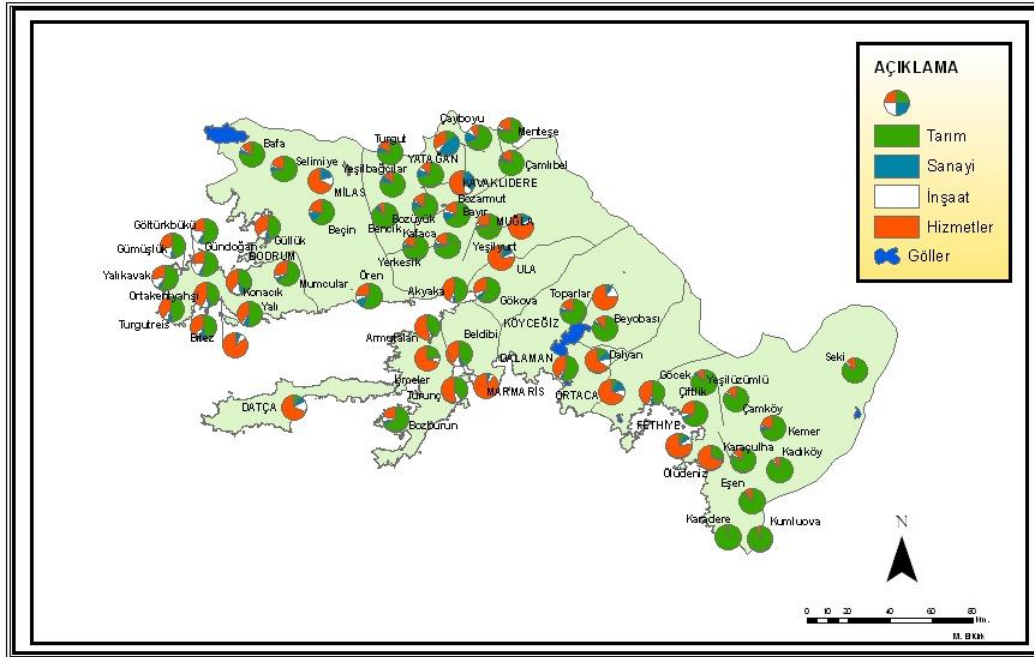
1990 öncesinde belediye örgütüne kavuşmuş olan tarım merkezlerini, tarımsal nüfus oranı % 50-90 arasında olanlar ve tarımsal nüfus oranı % 45-50 arasında olanlar diye iki grupta incelemek mümkündür.

Birinci grupta yer alan eski beldelerin tarımsal nüfus oranları % 87.1 (Eşen) ile % 54.4 (Dalyan) arasında değişmektedir (Çizelge 8, Şekil 4). Bunlardan Muğla Merkez İlçe'deki Yerkesik ve Yeşilyurt, Fethiye İlçesi'ndeki Eşen, Seki ve Yeşilüzümlü, Milas İlçesi'ndeki Bafa, Kavaklıdere İlçesi'ndeki Menteşe, Yatağan İlçesi'ndeki Turgut ve Yeşilbağcılar beldelerinde 1985-2000 devresinde tarım dışı fonksiyonların gelişimi oldukça yavaş bir şekilde cereyan etmiş olup bu haliyle adı geçen yerleşmeler gerek fonksiyonel özellikleri gerekse nüfus büyüklükleri açısından durağan veya gerileyen yerleşmeler olarak kalmışlardır. İldeki eski beldeler arasında tarımsal nüfus oranları % 50-75 bulunanlar Selimiye (% 72.1), Bayır (% 65.3), Mumcular (% 63.8) ve Ören'dir (% 58.4). Bunlardan eski bucak merkezleri olan Selimiye ve Mumcular, daha çok çevrelerindeki kırsal yerleşmelerin alışveriş merkezleri olarak önem kazanmışlardır. Ören'in gelişmesinde, Gökova Termik Santrali'nde çalışanların da etkisi olmuştur. Bayır'ın gelişmesi, Muğla-Yatağan arasındaki ana karayolu üzerinde kurulmuş olmasına bağlı olarak bu çevrede çok sayıda işyerinin (özellikle mermer atölyeleri) açılmış olmasından etkilenmiştir. Ören ve Dalyan beldeleri ise turizmden etkilenmiş olup

bu durum bunlarda tarım dışı işkollarında çalışan nüfus oranının diğer tarım kasabalarına göre daha fazla olmasını sağlamıştır.

Çizelge 8. 1990 Öncesindeki Dönemde Belde Olan Yerleşmelerin Faal Nüfuslarının Ekonomik Faaliyet Kollarına Göre Dağılışı (2000)

YERLEŞME ADI	Toplam	SEKTÖRLER									
		Tarım	%'si	Sanayi	%'si	İnşaat	%'si	Hizmet	%'si	Diğerleri	%'si
Dalyan	3.108	1.691	54,4	85	2,7	131	4,2	1.188	38,2	13	0,4
Ören	1.727	1.008	58,4	197	11,4	110	6,4	410	23,7	2	0,1
Mumcular	1.501	958	63,8	75	5,0	52	3,5	414	27,6	2	0,1
Bayır	2.624	1.714	65,3	314	12,0	99	3,8	497	18,9	0	0,0
Selimiye	2.794	2.015	72,1	176	6,3	48	1,7	554	19,8	1	0,0
Yerkesik	1.556	1.123	72,2	55	3,5	32	2,1	346	22,2	0	0,0
Menteşe	1.701	1.268	74,5	66	3,9	40	2,4	327	19,2	0	0,0
Yeşilyurt	1.811	1.362	75,2	69	3,8	38	2,1	341	18,8	1	0,1
Turgut	1.484	1.119	75,4	106	7,1	27	1,8	232	15,6	0	0,0
Bafa	1.463	1.117	76,3	94	6,4	48	3,3	204	13,9	0	0,0
Yeşilbağcılar	1.053	829	78,7	80	7,6	14	1,3	130	12,3	0	0,0
Karaçulha	5.488	4.348	79,2	102	1,9	177	3,2	861	15,7	0	0,0
Yeşilüzümlü	1.192	966	81,0	30	2,5	26	2,2	170	14,3	0	0,0
Seki	1.476	1.255	85,0	25	1,7	19	1,3	177	12,0	0	0,0
Eşen	1.719	1.498	87,1	32	1,9	16	0,9	173	10,1	0	0,0

Şekil 4. Muğla İli'ndeki Belediye Örgütlü Yerleşmelerin Faal Nüfuslarının Ekonomik Sektörlere Göre Dağılışı Haritası

İkinci grubu oluşturan eski beldelerde ise tarımsal nüfus oranları % 46-49 arasında bulunmaktadır (Çizelge 9). Sayısı dört olan bu beldeler tarım-hizmet tipli yerleşmeler durumundadırlar. Bunlardan Turgutreis ve Yalıkavak'ın, turizm faaliyetlerinin etkisiyle giderek hizmet fonksiyonunun hâkim olduğu yerleşmeler haline dönüşmekte oldukları gözlenmektedir. Ekonomik hayatlarında turizmin yanı sıra liman etkinliklerinin de önemli olduğu Güllük ve Göcek ise bu faaliyet kesimlerinde yıldan yıla yaşanan önemli dalgalanmalar nedeniyle fonksiyonel kimliği henüz oturmamış yerleşmeler özelliğini taşımaktadırlar. Nitekim bunlar, 1990'da hizmet-tarım tipli yerleşmeler iken, 2000'de tarım-hizmet tipli yerleşmelere dönüşmüşlerdir.

Çizelge 9. 1990 Öncesindeki Dönemde Belde Olan Yerleşmelerin Faal Nüfuslarının Ekonomik Faaliyet Kollarına Göre Dağılışı (2000)

YERLEŞME ADI	Toplam	SEKTÖRLER									
		Tarım	%'si	Sanayi	%'si	İnşaat	%'si	Hizmet	%'si	Diğerleri	%'si
Göçek	2.655	1.240	46,7	138	5,2	98	3,7	1.176	44,3	3	0,1
Yalıkavak	5.540	2.637	47,6	266	4,8	927	16,7	1.706	30,8	4	0,1
Güllük	2.315	1.106	47,8	145	6,3	199	8,6	863	37,3	2	0,1
Turgutreis	5.819	2.823	48,5	334	5,7	492	8,5	2.167	37,2	3	0,1

1997-2000 devresinde belediye örgütüne kavuşan yeni beldeleri, tarımsal nüfus oranları bakımından, tarımsal nüfus oranı % 65-96 arasında olanlar ve tarımsal nüfus oranı % 40-65 arasında olanlar diye iki grupta ele almak mümkündür.

Birinci grupta yer alan 17 yeni beldelerde tarım kesiminin mutlak hâkimiyeti söz konusudur (Çizelge 10). Genellikle merkezi yer olma özelliği bulunmayan bu tip beldelerde tarım dışı işkollarında çalışanlar oranının artması, hemen tümüyle kendi nüfuslarının bazı temel ihtiyaçlarını karşılama zaruretinden kaynaklanmaktadır.

Çizelge 10. 1990-2000 Döneminde Belde Olan Yerleşmelerin Faal Nüfuslarının Ekonomik Faaliyet Kollarına Göre Dağılışı (2000)

YERLEŞME ADI	Toplam	SEKTÖRLER									
		Tarım	%'si	Sanayi	%'si	İnşaat	%'si	Hizmet	%'si	Diğerleri	%'si
Gökova	1.103	660	60,0	56	5,1	59	5,3	327	29,7	0	0,0
Beçin	2.225	1.375	61,8	276	12,4	85	3,8	488	21,9	1	0,0
Çiftlik	1.298	855	65,9	67	5,2	65	5,0	309	23,8	2	0,2
Bozburun	1.348	912	67,7	52	3,9	82	6,1	302	22,4	0	0,0
Çayboyu	899	621	69,1	122	13,6	53	5,9	103	11,5	0	0,0
Kemer	2.767	1.976	71,4	113	4,1	87	3,1	588	21,3	3	0,1
Bozarmut	1.671	1.193	71,4	163	9,8	69	4,1	246	14,7	0	0,0
Bozüyük	1.290	923	71,6	128	9,9	36	2,8	203	15,7	0	0,0
Kafaca	1.192	876	73,5	71	6,0	26	2,2	217	18,2	2	0,2
Toparlar	2.094	1.560	74,5	73	3,5	76	3,6	384	18,3	1	0,0
Çamlıbel	1.353	1.039	76,8	56	4,1	28	2,1	227	16,8	3	0,2
Beyobası	1.643	1.357	82,6	39	2,4	34	2,1	213	13,0	0	0,0
Çamköy	1.966	1.679	85,4	57	2,9	41	2,1	189	9,6	0	0,0
Bencik	1.812	1.551	85,6	92	5,1	29	1,6	140	7,7	0	0,0
Kadıköy	1.815	1.620	89,3	19	1,0	31	1,7	145	8,0	0	0,0
Kumluova	1.946	1.831	94,1	6	0,3	19	1,0	89	4,6	1	0,1
Karadere	1.692	1.619	95,7	4	0,2	15	0,9	54	3,2	0	0,0

Genellikle verimli tarım alanlarında kurulmuş olan bu grup beldelerin nüfus büyüklükleri ile kurulu buldukları çevrenin tarımsal verimliliği arasında yakın bir ilişkinin olduğu gözlenmektedir. Nitekim yeni beldelerin nüfusça en büyükleri ovalarda yer almaktadır. Bu beldeler ise Eşen Ovası'nda kurulmuş olan Kemer (2000'de 4298 nüfus), Kadıköy (2618), Kumluova (2917 nüfus) ve Karadere (2426 nüfus); Fethiye Ovası'nda kurulmuş olan Çamköy (3891 nüfus); Köyceğiz Gölü'nün kuzey kesimindeki düzlükte kurulmuş olan Toparlar (3276 nüfus) ve Beyobası (2513 nüfus), Milas Ovası'nda kurulmuş olan Beçin'dir (3578 nüfus). İlin en verimli ovalarından olan bu düzlüklerde seracılık ve bahçecilik faaliyetleri oldukça önemlidir. Bu yüzden de söz konusu beldelerin gelişme imkânının fazla olduğu söylenebilir. Buna karşılık, tarım arazilerinin küçük parçalar halinde bulunduğu, sulamalı tarım yapma olanaklarının kısıtlı olduğu yörelerde yer alan beldelerin genellikle az nüfuslu oldukları görülmektedir. Bu durumdaki beldelere örnek olarak Çamlıbel (2040 nüfus), Çayboyu (1380 nüfus), Bozüyük (2056 nüfus), Bencik (2540 nüfus) ve Kafaca (1736 nüfus) gösterilebilir. Geçim kaynaklarının kısıtlı olmasına ek olarak ana karayollarına göre sapa konumlarda bulunmaları nedeniyle, bunların çoğunun gelişme imkânının az olduğu söylenebilir. Nitekim adı geçen beldelerden ilk dördünün nüfusları 2000-2007 döneminde 2000'in altına düşmüş olup bu yüzden de 2008'de bunların belediye teşkilatları kapatılarak köye dönüştürülmüştür.

Eski bucak merkezleri olan Kemer (Fethiye) ve Bozburun (Marmaris), merkezi yer özelliğine sahip olmalarıyla bu gruptaki diğer tarım beldelerinden ayrılmaktadırlar.

Bunlardan Kemer, Eşen Ovası'nın verimli toprakları üzerinde, ana karayollarının kavşak noktasında kurulmuştur. Bundan dolayı, bu belde, çevresindeki kırsal yerleşmeler için bir alışveriş

merkezi durumundadır. Bu özelliği dolayısıyla Kemer, 2007'de 4298 nüfusuyla 1990 sonrasında belediye örgütüne kavuşmuş yerleşmeler arasında en fazla nüfus barındıranydı.

Bozburun'da yat teknesi yapımı önemlidir. Yerleşmenin gelişiminde turizm faaliyetlerinin de önemli etkisi vardır. Dolayısıyla, küçük bir kıyı düzlüğünde kurulmuş olan Bozburun da, ilin güneybatı kıyılarındaki çoğu belde gibi, tarım-hizmet merkezi özellikli bir yerleşme olarak gelişim göstermiştir.

Beçin ve Gökova beldelerinde tarımsal nüfus oranının biraz düşük olduğu görülmektedir. Beçin'in Milas şehrinin hemen bitişiğinde yer alması, bu yerleşmenin şehirsal nüfus oranının artmasının temel nedenidir. Gökova beldesi ise Akyaka'da gelişmiş olan turizm faaliyetlerinden etkilenmiş ve bu da beldede tarım dışı işkollarında çalışanlar oranının artmasını sağlamıştır.

İkinci grubu oluşturan yedi yeni beldenin tümü, kıyılardaki verimli düzlüklerde kurulmuştur (Çizelge 11). Geçmişte tarımsal faaliyetler ile su ürünleri avcılığına dayalı olarak kurulmuş ve varlığını sürdürmüş olan bu yerleşmeler, 1970'li yıllardan itibaren il kıyılarının giderek turizme açılmasıyla birlikte önemli birer turizm merkezine dönüşmeye başlamışlardır. Tarım-hizmet ağırlıklı bu merkezlerin beşi Bodrum kıyılarında (Ortakent Yahşi, Gümüşlük, Gündoğan, Göltürkbükü, Yalı), 1'i Marmaris'te (Beldibi), biri de Gökova kıyılarında (Akyaka) yer almaktadır.

Çizelge 11. 1990-2000 Döneminde Belde Olan Yerleşmelerin Faal Nüfuslarının Ekonomik Faaliyet Kollarına Göre Dağılışı (2000)

YERLEŞME ADI	Toplam	SEKTÖRLER									
		Tarım	%'si	Sanayi	%'si	İnşaat	%'si	Hizmet	%'si	Diğerleri	%'si
Beldibi	3.069	1.318	42,9	143	4,7	367	12,0	1.238	40,3	3	0,1
Ortakent Yahşi	3.208	1.462	45,6	266	8,3	302	9,4	1.177	36,7	1	0,0
Akyaka	1.398	689	49,3	45	3,2	48	3,4	607	43,4	9	0,6
Yalı	3.248	1.663	51,2	231	7,1	110	3,4	1.240	38,2	4	0,1
Göltürkbükü	2.778	1.485	53,5	123	4,4	470	16,9	699	25,2	1	0,0
Gündoğan	2.395	1.284	53,6	127	5,3	437	18,2	547	22,8	0	0,0
Gümüşlük	2.326	1.317	56,6	89	3,8	300	12,9	619	26,6	1	0,0

2000 yılı itibariyle ildeki 61 belediye örgütlü yerleşmeden 17'sinde hâkim fonksiyon hizmetlerdir. Bunların 11'i yönetim merkezi (1'i il merkezi, 10'u ilçe merkezi), 6'sı ise belde yerleşmesidir.

Birinci grup hizmet merkezleri arasında bu faaliyet kolunun en yüksek orana sahip olduğu merkezler Marmaris (% 89.0), Bodrum % 85.5 ve Muğla'dır (% 80.4) (Çizelge 12). Oysa 1990'da bu oranlar sırasıyla % 77.0, % 71.7 ve % 69.2 idi. Bu veriler de gösteriyor ki, 1990-2000 devresinde Marmaris ve Bodrum turizm merkezi olma özelliklerini daha da pekiştirirken, Muğla idari merkez olma özelliğini daha da kuvvetlendirmiştir. Özellikle 1992 yılında bir üniversitenin kurulması, Muğla'nın durumunu ve işlevini değiştiren önemli bir etken olmuştur. Üniversitenin gösterdiği hızlı gelişmeye bağlı olarak şehrin sosyal ve ekonomik hayatında büyük bir canlanma ortaya çıkmıştır. Bu gelişmeyi Muğla şehrinin 1990-2007 devresinde gösterdiği hızlı artıştan da kolayca anlamak mümkündür: 1990'da 35.605 nüfus, 2000'de 43.846 nüfus, 2007'de 52.918 nüfus.

Yönetim fonksiyonuna sahip diğer hizmet merkezlerinin de 1990-2000 devresinde bu özelliklerini güçlendirerek korudukları görülmektedir. Bu dönemde, hizmet fonksiyonları alanında çalışan nüfus oranları Dalaman'da % 46.6-69.8, Ortaca'da % 44.3-66.3, Ula'da % 59.7-75.6, Datça'da % 53.9-69.1, Milas'ta % 55.7-67.8, Fethiye'de % 65.5-76.1, Köyceğiz'de % 67.6-75.5 ve Yatağan'da % 48.7-53.3 olmuştur. 2000 yılında hizmetler kesiminde çalışan nüfus oranını bir önceki döneme göre kıyaslayarak bir değerlendirme yapacak olursak, söz konusu dönemde hizmetlerde çalışanların artış hızı sırasıyla Dalaman'da % 23.2, Ortaca'da % 22.0, % Ula'da 15.9, Datça'da % 15.2, Milas'ta % 12.1, Fethiye'de % 10.6, Köyceğiz'de % 7.9 ve Yatağan'da % 4.6 olmuştur. Bu verilerden anlaşılıyor ki, adı geçen merkezler arasında hizmetler alanında çalışanlar payının en fazla artış gösterdiği merkezler Dalaman ve Ortaca'dır. Dalaman'da bu gelişmeyi sağlayan esas faktörler yeni ilçe merkezi olması, havalimanı ve kâğıt fabrikasının varlığı (2003'te özelleştirilmiştir), çevresindeki ovada ticari

tarım faaliyetlerinin giderek önem kazanması ve ilçe kıyılarının turizme açılmış olmasıdır. Ortaca'da da yönetim fonksiyonu, tarımsal ve turistik etkinlikler şehrin hizmet fonksiyonlarındaki hızlı gelişmeyi destekleyen faktörler olarak ön plana çıkmışlardır. Datça ve Fethiye'nin hizmetler kesimindeki hızlı büyüme büyük ölçüde turizm kesimindeki canlanmadan kaynaklanmıştır. Fethiye'de seracılık faaliyetlerine dayalı nüfus birikimi de şehrsel fonksiyonların gelişmesine önemli katkı yapmıştır. Ula'nın şehirleşme açısından bir kıyıdanma içerisine girmesinde, yakın olması dolayısıyla Muğla'daki hızlı gelişmeden etkilenmesi, Muğla Üniversitesi merkez yerleşkesinin yakınlığı nedeniyle üniversite personeli ve öğrencilerinin bir bölümünün kalacak yer olarak burayı tercih etmeleri ve yakınında bir meslek yüksek okulunun kurulmuş olmasıdır. Köyceğiz ve Yatağan, ilin hizmetler kesiminde çalışanların artış hızları bakımından son sırayı alan iki ilçe merkezidir. Bu durum, her iki şehirdeki işkollarının istihdam kapasitelerinin neredeyse doyma noktasına geldiğini göstermektedir. Bunun önlenmesi için, adı geçen ilçe merkezlerinde yeni iş imkânlarının yaratılması gerekir.

Çizelge 12. Muğla İli'ndeki Hizmet Merkezlerinin (İl ve İlçe Merkezleri) Faal Nüfuslarının Ekonomik Faaliyet Kollarına Göre Dağılımı (2000)

YERLEŞME ADI	Toplam	SEKTÖRLER									
		Tarım	%'si	Sanayi	%'si	İnşaat	%'si	Hizmet	%'si	Diğerleri	%'si
Marmaris	12.996	65	0,5	653	5,0	690	5,3	11.564	89,0	24	0,2
Bodrum	15.075	115	0,8	981	6,5	1.024	6,8	12.890	85,5	65	0,4
Muğla	13.921	324	2,3	1.553	11,2	847	6,1	11.190	80,4	7	0,1
Fethiye	14.258	1.053	7,4	1.262	8,9	1.060	7,4	10.857	76,1	26	0,2
Ula	1.318	66	5,0	167	12,7	88	6,7	996	75,6	1	0,1
Köyceğiz	2.034	93	4,6	141	6,9	260	12,8	1.536	75,5	4	0,2
Dalaman	5.094	331	6,5	837	16,4	364	7,1	3.554	69,8	8	0,2
Datça	2.472	194	7,8	213	8,6	355	14,4	1.708	69,1	2	0,1
Milas	11.341	389	3,4	1.949	17,2	1314	11,6	7.684	67,8	5	0,0
Ortaca	4.412	522	11,8	508	11,5	457	10,4	2.923	66,3	2	0,0
Yatağan	4.688	151	3,2	1.579	33,7	456	9,7	2.499	53,3	3	0,1

Muğla İli'ndeki altı belde yerleşmesinin hâkim fonksiyonu hizmetlerdir. Bunlar, Bodrum'daki Konacık (2000'de 8717 nüfus) ve Bitez (5217 nüfus), Marmaris'teki Armutalanı (15.549), İçmeler (4.456 nüfus) ve Turunç (1.751 nüfus), Fethiye'deki Ölüdeniz'dir (2974 nüfus) (Çizelge 13). Bunların hepsi, 1980'li yıllardan itibaren birer turizm merkezi olarak gelişmiştir. Bu merkezlerin nüfus açısından en belirgin özellikleri, kalabalık nüfuslu olmaları (Turunç beldesi hariç) ve çok büyük ölçüde turizme bağımlı olduklarından nüfuslarında mevsimden mevsime hatta yıldan yıla büyük oynaklıkların olabilmesidir. Örneğin, İçmeler beldesinin 2000'de 9348 olan nüfusu 2007'de 4.456'ya, Ölüdeniz beldesinin nüfusu aynı dönemde 5600'den 2974'e, Turunç beldesinin nüfusu da 2400'den 1751'e düşmüştür. Bu azalma nedeniyle 2008'de Turunç belediyesi kapatılarak yerleşme köye dönüştürülmüştür.

Tablo 13. Muğla İli'ndeki Hizmet Merkezlerinin (Beldeler) Faal Nüfuslarının Ekonomik Faaliyet Kollarına Göre Dağılımı (2000)

YERLEŞME ADI	Toplam	SEKTÖRLER									
		Tarım	%'si	Sanayi	%'si	İnşaat	%'si	Hizmet	%'si	Diğerleri	%'si
İçmeler	5.658	1.257	22,2	140	2,5	302	5,3	3.899	68,9	60	1,1
Ölüdeniz	3.629	970	26,7	72	2,0	66	1,8	2.513	69,2	8	0,2
Turunç	1.611	600	37,2	32	2,0	132	8,2	801	49,7	46	2,9
Armutalanı	8.120	3.069	37,8	303	3,7	284	3,5	4.433	54,6	31	0,4
Konacık	2.659	1.013	38,1	254	9,6	327	12,3	1.064	40,0	1	0,0
Bitez	3.392	1.401	41,3	157	4,6	286	8,4	1.462	43,1	86	2,5

2000 yılı itibariyle Muğla İli'ndeki belediye örgütlü yerleşmeler arasında Kavaklıdere, sanayi fonksiyonun hâkim olduğu tek yerleşmeyi oluşturmaktaydı. Bu yerleşmedeki faal nüfusun (1142 kişi) % 48,4'ü sanayide (553 kişi), % 31,9'u hizmetlerde (364 kişi), % 12,9'u tarımda (147 kişi) ve % 6,7'si (77 kişi) inşaat kesiminde istihdam edilmişti. Sanayi alanında çalışan nüfusun da % 97'ye yakını (534 kişisi) madencilik ve taş ocakçılığı faaliyetlerinde çalışanlardan oluşmaktaydı¹⁰. Fonksiyonel etki alanının hemen tümüyle dar (363 km²) ve az nüfuslu (11.153 nüfus, 2007) ilçe yönetim alanıyla sınırlı

olması, Muğla-Aydın karayoluna göre sapa bir konumda bulunması, geçim kaynakları kısıtlı bir yörede yer alması gibi nedenlerden dolayı Kavaklıdere kasabasının gelişme imkânının az olduğu söylenebilir.

Sonuç

Araştırma bölgesindeki il ve ilçe merkezi olan 12 belediye örgütlü yerleşmeden 11’inde hâkim fonksiyon hizmetlerdir. Kıyıda ki Datça ile ilin iç kesimlerindeki Muğla, Milas, Yatağan, Ula, Köyceğiz, Ortaca ve Dalaman’ın faal nüfuslarında en büyük payın, toplum hizmetleri alanında çalışanlara ait olduğu görülmektedir. Bu merkezlerde yönetim fonksiyonunun etkisiyle oluşan yüksek bir toplum hizmeti oranı, bunun yanında, etki alanlarının özelliklerine bağlı olarak ve zorunlu ihtiyaçlardan doğan bir ticari faaliyet ortaya çıkmıştır. Mevcut fonksiyonel yapılarıyla ilin adı geçen ilçe merkezleri, birer “memur şehri” olarak kabul edilebilir. Bu arada, Yatağan ve Dalaman’da hizmet fonksiyonlarının gelişmesi üzerinde, bu yerleşmelerin çevrelerinde kurulmuş olan büyük ölçekli sanayi tesislerinin de önemli katkıları olmuştur. Datça’da da, yakın yıllarda gelişmeye başlayan turizm faaliyetlerinin etkisiyle hizmet sektörü bir canlanma sürecine girmiş bulunmaktadır. İl yönetim merkezi olan Muğla ise yakın yıllara kadar bir memur şehri olarak varlığını sürdürürken 1992 yılında üniversiteye kavuştuktan sonra bu durum değişmeye başlamış ve üniversitenin şehrin ekonomik hayatına katkısı giderek artmıştır. Bugünkü fonksiyonel özellikleriyle Muğla’yı, bir “üniversite şehri” olarak karakterize etmek mümkündür. Kıyıda yer alan Bodrum, Marmaris ve Fethiye’nin hizmetler fonksiyon alanında çalışan nüfuslarında en büyük payın, ticaretle uğraşanlara ait olduğu dikkati çekmektedir. Adı geçen yerleşmeler ile çevrelerindeki turizm faaliyetleri, hizmetler kesiminde çalışan nüfusu arttırmakla kalmamış, bu arada bunların fonksiyonel kimliğine de damga vurmak suretiyle, turistik hizmet merkezleri olarak belirmesine önyak olmuştur. Kavaklıdere İlçe Merkezi ise ilin sanayi fonksiyonunun hâkim olduğu tek ilçe merkezini oluşturmaktadır. Bu merkezdeki sanayi kesimi çalışanlarının büyük bir kesimi, maden çıkarımı ve taşocakçılığı alanında faaliyet göstermektedirler.

2000 yılı verilerine göre Muğla’daki 61 belediye örgütlü yerleşmenin 49’u beldelerden oluşmaktaydı. Bunların 21’i 1990 öncesi dönemde, 28’i 1990-2000 döneminde belediye örgütüne kavuşmuştur. Birinci grupta yer alan beldelerden, iç kesimlerde bulunanların, şehirleşme yönünde önemli bir gelişme gösteremeyen, nüfusu yavaş artan veya azalan beldeler olarak varlıklarını sürdürdükleri dikkati çekmektedir. Muğla Merkez İlçe’deki Yerkesik ve Yeşilyurt, Fethiye İlçesi’ndeki Eşen, Seki ve Yeşilüzümlü, Milas İlçesi’ndeki Bafa, Kavaklıdere İlçesi’ndeki Menteşe ve Yatağan İlçesi’ndeki Turgut, bu durumdaki beldelerin en tipik örneklerini oluşturmaktadır. Buna karşılık, il kıyılarındaki Turgutreis, Yalıkavak, Güllük, Ören, Dalyan ve Göcek beldelerinin turizmin etkisiyle hizmet merkezi olma yolunda hızla geliştikleri görülmektedir. Marmaris’teki İçmeler ve Armutalanı beldeleri ise faal nüfuslarında en büyük payın hizmetler kesimine ait olmasıyla turizm merkezi olma özelliğini kazanmış bulunmaktadır.

28 yeni beldenin, 24’ünün hâkim fonksiyonu tarım (2008’de köye dönüştürülen Çayyolu, Çamyayla, Bencik ve Bozüyük dahil); 4’ünün (2008’de köye dönüştürülen Turunç dahil) hâkim fonksiyonu ise hizmetlerdir. Hâkim fonksiyonu tarım olan bu grup beldelerin de 17’si ilin iç kesimlerindeki yörelerde, 7’si kıyıda yer almaktadır. İç kesimlerde bulunan yeni beldelerin faal nüfuslarında tarımda çalışanların payı oldukça yüksek olup bunların bazılarında bu oran % 80-90’lara kadar çıkmaktadır. Buna karşılık, kıyıda bulunan yeni beldelerin faal nüfuslarında tarımsal nüfus oranının azalarak % 57’nin altına düştüğü görülmektedir. Bu gelişmeyi hazırlayan temel etken turizmdir. 5’i Bodrum kıyılarındaki (Gölkümbükü, Gündoğan, Gümüşlük, Ortakent Yahşi, Yalı), 1’i Gökova’da (Akyaka), 1’i Marmaris’te (Beldibi) yer alan bu grup beldeler giderek turizm merkezi olma yolundadır. İl kıyılarındaki 4 yeni beldenin hâkim fonksiyonu hizmetlerdir. Turizm merkezi karakterini kazanmış olan bu grup beldeleri ise Ağaçalı, Konacık, Turunç ve Ölüdeniz oluşturmaktadır.

Son olarak nüfus ile fonksiyonlar, dolayısıyla yerleşme tiplendirmesi arasındaki ilişkiyi kurmak bakımından ildeki belediye örgütlü yerleşmelerin durumuna da bir göz atmak istiyoruz. Muğla’daki 61 belediye örgütlü yerleşmeden 12’si il ve ilçe merkezlerinden oluşmaktadır. Bu grup

merkezlerin 2000 yılı nüfusları 3432 (Kavaklıdere) ile 50.689 (Fethiye) arasında değişmektedir. Tarım dışı işkollarında çalışan nüfus oranları ise % 87.1 (Kavaklıdere) ile % 99.5 (Marmaris) arasında bulunmaktadır. Buna göre denilebilir ki, ildeki idarî merkezlerin tümü fonksiyonel özellikleri açısından şehirselleşme niteliğini taşımaktadır. 61 belediye örgütlü yerleşmenin 49 tanesi belde statüsünde olup bu gruptaki yerleşmelerin nüfusları 1380 (Çayboyu) ile 12.416 (Armutalanı) arasında değişmektedir. Ancak, bunların nüfus büyüklükleri ile tarım dışı işkollarında çalışan nüfus oranları arasında doğrudan bir bağlantının olmadığı gözlenmektedir. Nitekim ilin verimli ovalarında kurulmuş olan Karaçulha (8574 nüfus), Kemer (4298 nüfus), Dalyan (4848 nüfus) ve Selimiye (4148 nüfus) gibi nüfusları 4000-9000 arasında olan beldelerin tarım dışı işkollarında çalışan nüfus oranları % 21 (Karaçulha) ile % 45 (Dalyan) arasında değişmektedir. Dolayısıyla bu beldeler fonksiyonel özellikleri açısından kır yerleşmeleri kategorisine girmektedir. Buna karşılık, ilin kıyı kesiminde yer alan 13 beldenin, 1909 (Turunç) ile 12.416 (Armutalanı) arasında bir nüfusa sahip olduğu ve faal nüfuslarının % 51.5 (Turgutreis) ile % 77.8 (İçmeler) arasındaki payının tarım dışı işkollarında çalışan nüfusa ait olduğu görülmektedir. Faal nüfusunun yarısından fazlasının tarım dışı işkollarında çalışmakta olduğu yerleşmeler şehir olarak kabul edilirse, bu kıstasa göre, ildeki 13 beldeyi şehir kategorisine sokmak mümkün olabilir. Ancak, birer turizm merkezi olan bu yerleşmelerin gelişmeleri büyük ölçüde dışarıdan etkilenmiş olduğundan, bunlar “turizm merkezi” olarak ayrı bir kategoride ele alınmalıdır. Bu nedenle, turizm merkezlerinin nüfus büyüklükleri ve ekonomik fonksiyonlarına bakarak, il geneli için şehir-kır ayrımı konusunda kesin bir nüfus miktarı ortaya koymak pek gerçekçi görünmüyor.

Notlar

1. Bucak veya nahiye yönetim birimi, 1977 yılında kaldırılmıştır.
2. Belediye örgütü kapatılan yerleşmeler, Bafa, Yeşilbağcılar, Çayyolu, Çamyayla, Bencik, Bozüyük ve Turunç'tur.
3. 2007 verilerine göre Türkiye'de 3209 adet belediye örgütlü yerleşme vardı. Türkiye'nin yüzölçümü ise 777.971 km² olarak alınmıştır.
4. 2007 yılı verilerine göre Türkiye'de 3209 adet belediye örgütlü yerleşmede toplam 58.581.515 nüfus yaşıyordu.
5. Türkiye'deki 81 il merkezinden 16'sı büyük şehir statüsünde idi.
6. Türkiye'de bucak yönetimi 1977'de kaldırılmıştır.
7. Eskiden Ortaca Bucağı'na bağlı olan Dalaman, 29 Kasım 19983 tarihli ve 2963 sayılı yasayla ilçe yapılmıştır.
8. 09 Mayıs 1990 tarihinde ilçe olmuş ve ilçe teşkilatı 16 Ağustos 1991'de oluşturulmuştur.
9. Kavaklıdere, 1990 tarihli ve 3664 sayılı yasayla ilçe yapılmıştır.
10. İlçe sınırları içerisinde 11 adet mermer fabrikası ve 13 adet faal mermer ocağı bulunmaktadır.

Referanslar

- DİE, (1985, 1990, 2000) Nüfusun Sosyal ve Ekonomik Nitelikleri (Muğla), DİE Basımevi, Ankara.
- Güner, İ. (1997) *Bodrum ve Milâs Yörelerinin Coğrafi Etüdü*, Atatürk Üniversitesi Yay. No: 838, Kazım Karabekir Eğitim Fak. Yay. No: 77, Araştırma Serisi No: 18, Erzurum.
- Güner, İ. (2001) “Muğla ve Çevresindeki Yerleşmelerin Gelişmelerini Etkileyen Coğrafi Faktörler”, Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, Bahar 2001, 4, 105-152, Muğla.
- Özçağlar, A. (1996) “Türkiye'nin İdari Coğrafyası Bakımından Köy, Bucak, İlçe ve Belde Kavramları Üzerine Düşünceler”, AÜ DTCF Coğrafya Araştırmaları Dergisi, 12, 2-28, Ankara.
- Özçağlar, A. (1997) *Türkiye'de Belediye Örgütlü Yerleşmeler (Kasabalar-Şehirler)*, Erol Yayınevi, Ankara.
- Özgür, M. (1996) “İl ve İlçe Merkezlerinin, Faal Nüfusunun Ekonomik Faaliyet Kollarına Dağılımı Bakımından Sınıflandırılması”, Ankara Üniv. Türkiye Coğrafyası Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi, 5, 53-71, Ankara.
- Tümertekin, E. (1973) *Türkiye'de Şehirleşme ve Şehirselleşme Fonksiyonları*, İstanbul Üniv. Yay. No: 1840, Coğrafya Enstitüsü Yay. No: 72, İstanbul.

